

SCIENCE
PROBLEMS.UZ

ISSN 2181-1342

Actual problems of social and humanitarian sciences
Актуальные проблемы социальных и гуманитарных наук

**Ijtimoiy-gumanitar
fanlarning dolzarb
muammolari**

8/S-son (4-jild)

2024

SCIENCEPROBLEMS.UZ

ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ

№ 5/8 (4) - 2024

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

ТОШКЕНТ-2024

BOSH MUHARRIR:

Isanova Feruza Tulqinovna

TAHRIR HAY'ATI:

07.00.00- TARIX FANLARI:

Yuldashev Anvar Ergashevich – tarix fanlari doktori, siyosiy fanlar nomzodi, professor, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Mavlanov Uktam Maxmasabirovich – tarix fanlari doktori, professor, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Xazratkulov Abror – tarix fanlari doktori, dotsent, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti.

Tursunov Ravshan Normuratovich – tarix fanlari doktori, O'zbekiston Milliy Universiteti;

Xolikulov Axmadjon Boymahammadovich – tarix fanlari doktori, O'zbekiston Milliy Universiteti;

Gabrielyan Sofya Ivanovna – tarix fanlari doktori, dotsent, O'zbekiston Milliy Universiteti.

Saidov Sarvar Atabullo o'g'li – katta ilmiy xodim, Imom Termiziy xalqaro ilmiy-tadqiqot markazi, ilmiy tadqiqotlar bo'limi.

08.00.00- IQTISODIYOT FANLARI:

Karlibayeva Raya Xojabayevna – iqtisodiyot fanlari doktori, professor, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Nasirxodjayeva Dilafuz Sabitxanovna – iqtisodiyot fanlari doktori, professor, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Ostonokulov Azamat Abdukarimovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor, Toshkent moliya instituti;

Arabov Nurali Uralovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor, Samarqand davlat universiteti;

Xudoyqulov Sadirdin Karimovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Azizov Sherzod O'ktamovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent, O'zbekiston Respublikasi Bojxona instituti;

Xojayev Azizxon Saidaloxonovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent, Farg'ona politexnika instituti

Xolov Aktam Xatamovich – iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Shadiyeva Dildora Xamidovna – iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent v.b, Toshkent moliya instituti;

Shakarov Qulmat Ashirovich – iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent, Toshkent axborot texnologiyalari universiteti

09.00.00- FALSAFA FANLARI:

Hakimov Nazar Hakimovich – falsafa fanlari doktori, professor, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Yaxshilikov Jo'raboy – falsafa fanlari doktori, professor, Samarqand davlat universiteti;

G'aybullayev Otabek Muhammadiyevich – falsafa fanlari doktori, professor, Samarqand davlat chet tillar instituti;

Saidova Kamola Uskanbayevna – falsafa fanlari doktori, "Tashkent International University of Education" xalqaro universiteti;

Hoshimxonov Mo'min – falsafa fanlari doktori, dotsent, Jizzax pedagogika instituti;

O'roqova Oysuluv Jamoliddinovna – falsafa fanlari doktori, dotsent, Andijon davlat tibbiyot instituti, Ijtimoiy-gumanitar fanlar kafedrasini mudiri;

Nosirxodjayeva Gulnora Abdulkaxxarovna – falsafa fanlari nomzodi, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Turdiyev Bexruz Sobirovich – falsafa fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent, Buxoro davlat universiteti.

10.00.00- FILOLOGIYA FANLARI:

Axmedov Oybek Saporbayevich – filologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti;

Ko'chimov Shuxrat Norqizilovich – filologiya fanlari doktori, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Hasanov Shavkat Ahadovich – filologiya fanlari doktori, professor, Samarqand davlat universiteti;

Baxronova Dilrabo Keldiyorovna – filologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti;

Mirsanov G'aybullo Qulmurodovich – filologiya fanlari doktori, professor, Samarqand davlat chet tillar instituti;

Salaxutdinova Musharraf Isamutdinovna – filologiya fanlari nomzodi, dotsent, Samarqand davlat universiteti;

Kuchkarov Raxman Urmanovich – filologiya fanlari nomzodi, dotsent v/b, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Yunusov Mansur Abdullayevich – filologiya fanlari nomzodi, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Saidov Ulugbek Aripovich – filologiya fanlari nomzodi, dotsent, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi.

12.00.00- YURIDIK FANLAR:

Axmedshayeva Mavlyuda Axatovna – yuridik fanlar doktori, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Muxitdinova Firyuza Abdurashidovna – yuridik fanlar doktori, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Esanova Zamira Normurotovna – yuridik fanlar doktori, professor, O'zbekiston Respublikasida xizmat ko'rsatgan yurist, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Hamroqulov Bahodir Mamasharifovich – yuridik fanlar doktori, professor v.b., Jahon iqtisodiyoti va diplomatiya universiteti;

Zulfiqorov Sherzod Xurramovich – yuridik fanlar doktori, professor, O'zbekiston Respublikasi Jamoat xavfsizligi universiteti;

Xayitov Xushvaqt Saparbayevich – yuridik fanlar doktori, professor, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Asadov Shavkat G'aybullayevich – yuridik fanlar doktori, dotsent, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Ergashev Ikrom Abdurasulovich – yuridik fanlari doktori, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Utemuratov Maxmut Ajimuratovich – yuridik fanlar nomzodi, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Saydullayev Shaxzod Alixanovich – yuridik fanlar nomzodi, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Hakimov Komil Baxtiyarovich – yuridik fanlar doktori, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Yusupov Sardorbek Baxodirovich – yuridik fanlar doktori, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Amirov Zafar Aktamovich – yuridik fanlar bo'yicha falsafa doktori (PhD), O'zbekiston Respublikasi

Sudyalar oliy kengashi huzuridagi Sudyalar oliy maktabi;

Jo'rayev Sherzod Yuldashevich – yuridik fanlar nomzodi, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Babadjanov Atabek Davronbekovich – yuridik fanlar nomzodi, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Rahmatov Elyor Jumaboyevich — yuridik fanlar nomzodi, Toshkent davlat yuridik universiteti;

13.00.00- PEDAGOGIKA FANLARI:

Xashimova Dildarxon Urinboyevna – pedagogika fanlari doktori, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Ibragimova Gulnora Xavazmatovna – pedagogika fanlari doktori, professor, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Zakirova Feruza Maxmudovna – pedagogika fanlari doktori, Toshkent axborot texnologiyalari universiteti huzuridagi pedagogik kadrlarni qayta tayyorlash va ularning malakasini oshirish tarmoq markazi;

Kayumova Nasiba Ashurovna – pedagogika fanlari doktori, professor, Qarshi davlat universiteti;

Taylanova Shoxida Zayniyevna – pedagogika fanlari doktori, dotsent;

Jumaniyozova Muhayyo Tojiyevna – pedagogika fanlari doktori, dotsent, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti;

Ibraximov Sanjar Urunbayevich – pedagogika fanlari doktori, Iqtisodiyot va pedagogika universiteti;

Javliyeva Shaxnoza Baxodirovna – pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), Samarqand davlat universiteti;

Bobomurotova Latofat Elmurodovna — pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), Samarqand davlat universiteti.

19.00.00- PSIXOLOGIYA FANLARI:

Karimova Vasila Mamanosirovna – psixologiya fanlari doktori, professor, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti;

Hayitov Oybek Eshboyevich – Jismoniy tarbiya va sport bo'yicha mutaxassislarni qayta tayyorlash va malakasini oshirish instituti, psixologiya fanlari doktori, professor

Umarova Navbahor Shokirovna– psixologiya fanlari doktori, dotsent, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti, Amaliy psixologiyasi kafedrasi mudiri;

Atabayeva Nargis Batirovna – psixologiya fanlari doktori, dotsent, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti;

Shamshetova Anjim Karamaddinovna – psixologiya fanlari doktori, dotsent, O‘zbekiston davlat jahon tillari universiteti;

Qodirov Obid Safarovich – psixologiya fanlari doktori (PhD), Samarqand viloyat IIB Tibbiyot bo‘limi psixologik xizmat boshlig‘i.

22.00.00- SOTSILOGIYA FANLARI:

Latipova Nodira Muxtarjanovna – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O‘zbekiston milliy universiteti kafedra mudiri;

Seitov Azamat Po‘latovich – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O‘zbekiston milliy universiteti;

SodiqovaShohida Marxaboyevna – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O‘zbekiston xalqaro islom akademiyasi.

23.00.00- SIYOSIY FANLAR

Nazarov Nasriddin Ataqulovich –siyosiy fanlar doktori, falsafa fanlari doktori, professor, Toshkent arxitektura qurilish instituti;

Bo‘tayeov Usmonjon Xayrullayevich –siyosiy fanlar doktori, dotsent, O‘zbekiston milliy universiteti kafedra mudiri.

OAK Ro‘yxati

Mazkur jurnal Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi Rayosatining 2022-yil 30-noyabrdagi 327/5-son qarori bilan tarix, iqtisodiyot, falsafa, filologiya, yuridik va pedagogika fanlari bo‘yicha ilmiy darajalar yuzasidan dissertatsiyalar asosiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan ilmiy nashrlar ro‘yxatiga kiritilgan.

“Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari” elektron jurnali 2020-yil 6-avgust kuni 1368-sonli guvohnoma bilan davlat ro‘yxatiga olingan.

Muassis: “SCIENCEPROBLEMS TEAM” mas’uliyati cheklangan jamiyati

Tahririyat manzili:

100070. Toshkent shahri, Yakkasaroy tumani, Kichik Beshyog‘och ko‘chasi, 70/10-uy. Elektron manzil:

scienceproblems.uz@gmail.com

Bog‘lanish uchun telefon:

(99) 602-09-84 (telegram).

MUNDARIJA

07.00.00 – TARIX FANLARI

<i>Maxmudov Bezzod Xamidovich</i> QORAXONIYLAR DAVLATINI XRONOLOGIK DAVRIGA OID FIKR-MULOHAZALAR	9-15
<i>Yakubov O'tkir Shermamatovich</i> SOVET HOKIMIYATINING O'ZBEKISTONDA JAMOALASHTIRISH SIYOSATI VA DEMOGRAFIK JARAYONLAR	16-20
<i>Ahmedova Dilafruz Xusan qizi</i> MAKTUUBLARDA Q'JQON–XIVA XONLIKLARI MUHOSSABAHLARINING AKS ETISHI (XIX ACP)	21-27
<i>Xudayberdiyev Utkir Toshmuradovich</i> SOVET HOKIMIYATI YILLARIDA SURXON VOHASI IQTISODIY HAYOTIDA TEMIR YO'LLARNING O'RNI	28-32
<i>Mo'minov Xusanboy Madaminjonovich, Bo'ronov Ismoiljon A'zamjon o'g'li</i> KITOBAT SAN'ATI	33-36

08.00.00 – IQTISODIYOT FANLARI

<i>Abdullaev Altinbek Yanqibaevich, Masharipov Ozod</i> QAYTA ISHLASH KORXONALARIDA KOMPLEKS ISHLAB CHIQAIRISH XISOBINING METODOLOGIYASINI TAKOMILLAHTIRISH	37-51
---	-------

09.00.00 – FALSAFA FANLARI

<i>Rajabov Alisher Shavkatovich</i> MIRBOVO NAQSHBANDIY YASHAGAN DAVRDAGI IJTIMOYIY VA MA'NAVIY MUHIT	52-55
<i>Saidkulov Nuriddin Akramkulovich</i> BARQARORLIK MASALALARI: MUAMMOLAR, TALQINLAR VA YECHIMLAR	56-60

10.00.00 – FILOLOGIYA FANLARI

<i>Dжалилова Сарварой Мехрожовна</i> ХАРАКТЕРНЫЕ ЧЕРТЫ СЕМАНТИКИ ЦВЕТА В ФРАЗЕОЛОГИИ УЗБЕКСКОГО ЯЗЫКА	61-66
<i>Mirzakamolova Sadoqatxon Sayidaxmadovna,</i> SIYOSIY NUTQDA SAMIMIYLIK	67-72
<i>Saidova Nodira Djahangirovna,</i> INGLIZ TILIDAGI YONG'IN XAVFSIZLIGIGA OID ATAMALARNI TASNIFLASH	73-77
<i>Sulaymonov Bobir</i> ZAMONAVIY LUG'ATSHUNOSLIK YO'NALISHLARI VA TERMINOLOGIYASI	78-83
<i>Faxriddinova Dilfuza</i> TABRIK NUTQIY AKTI HAQIDA	84-87

Xusainova Zebo Ikramovna

RUS, INGLIZ TILI MADANIYATINI TASHUVCHILARINING DIALOGIDA NUTQ ETIKETINING PRAGMATIK VA KOMMUNIKATIV XUSUSIYATLARINING NAMOYON BO‘LISHI 88-94

Karimova Vasila Vahobovna

“GENDER” – UMUMILMIY VA LINGVISTIK KATEGORIYA 95-99

12.00.00 – YURIDIK FANLAR

Фазилов Фарход Маратович

АНАЛИЗ ВОПРОСОВ ПРОТИВОДЕЙСТВИЯ ЛЕГАЛИЗАЦИИ ПРЕСТУПНЫХ ДОХОДОВ В НЕКОТОРЫХ ЗАРУБЕЖНЫХ СТРАНАХ 100-112

Bobomurodov Farhod Boymurotovich

TEZKOR-QIDIRUV FAOLIYATIDA INSON HUQUQLARI, ERKINLIK LARI VA QONUNIY MANFAATLARINI HUQUQIY TA‘MINLASHNING RETROSPEKTIV TAHLILI 113-123

Халиқулов Комолиддин Носирович

ХОРИЖИЙ ДАВЛАТ СУДЛАРИНИНГ ҚАРОРЛАРИНИ ТАН ОЛИШ ВА ИЖРО ЭТИШДА ДАВЛАТ СУВЕРЕНИТЕТИ МАСАЛАЛАРИ 124-129

Салимова Диёрахон Бахтиёржон кизи

ЛИЦА, ОСУЩЕСТВЛЯЮЩИЕ ВОЗДУШНУЮ ПЕРЕВОЗКУ ПО ДОГОВОРУ ВОЗДУШНОЙ ПЕРЕВОЗКИ 130-135

Очилов Шермат Рашидович

ТЕРРОРИЗМГА ҚАРШИ КУРАШДА ХАЛҚАРО-ҲУҚУҚИЙ МЕХАНИЗМЛАРИНИНГ ЭВОЛЮЦИЯСИ ВА САМАРАДОРЛИГИ: ЗАМОНАВИЙ ЁНДАШУВЛАР ВА ИСТИҚБОЛЛАР ТАҲЛИЛИ 136-149

Abdullayeva Nodira Odil qizi

OILAVIY (MAISHIY) ZO‘RAVONLIK DAN HIMOYALASH HUQUQINING IJTIMOIIY-HUQUQIY TUSHUNCHASI VA MANBALARI 150-156

Одилов Муҳаммадрашодхон

КОРРУПЦИЯВИЙ ЖИНОЯТЛАР ОБЪЕКТИ ҲАҚИДА АЙРИМ МУЛОҲАЗАЛАР 157-161

Ҳасанов Муҳриддин Ўроқбой ўғли

МЕҲНАТ ОРГАНЛАРИДА КОРРУПЦИЯГА ОИД ҲУҚУҚБУЗАРЛИКЛАРИНИ БАРТАРАФ ҚИЛИШ БЎЙИЧА НОРМАТИВ-ҲУҚУҚИЙ ҲУЖЖАТЛАР ТАҲЛИЛИ 162-170

Rahmonov Jaloliddin

XXI ASRDA INVESTORLAR HUQUQLARINI HIMOYA QILISHNING RIVOJLANISHI: DAVLAT SUVERENITETI VA INVESTORLAR MANFAATLARINI MUVOZANATLASH 171-176

Камилов Ойбек Хамиджонович

Глобальные тенденции студенческой мобильности в контексте теорий миграционных исследований 177-182

Азизов Ниғмонжон Пардаевич, Абдуллаев Ғайратбек Ғайбуллаевич

МАНУ ҚОНУНЛАРИДА ЖИНОЯТ ВА ЖАЗО МАСАЛАЛАРИНИНГ ИФОДАЛАНИШИ 183-187

13.00.00 – PEDAGOGIKA FANLARI

Абутова Зульфия Жадигеровна

ПРИМЕНЕНИЕ ПЛАТФОРМЫ КАНООТ! В ОБРАЗОВАТЕЛЬНОМ ПРОЦЕССЕ: ПЛЮСЫ И МИНУСЫ 188-195

<i>Ниязова Регина Рустамовна</i> ПОСТРОЕНИЕ УЧЕБНО-ТРЕНИРОВОЧНОГО ПРОЦЕССА ТРИАТЛОНИСТОВ НА ЭТАПЕ СПОРТИВНОГО СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ В ГОДИЧНОМ ЦИКЛЕ ПОДГОТОВКИ	196-202
<i>Jabborova Dilafrō'z Ismatullo qizi</i> RAQAMLI TEXNOLOGIYALARNING ESP TALABALARI YOZUV KO'NIKALARINI RIVOJLANTIRISHGA TA'SIRI	203-206
<i>Tursunov Adizjon Nurali o'g'li</i> BO'LAJAK FIZIKA O'QITUVCHILARINING METODIK KOMPETENTLIGINI RIVOJLANTIRISH DARAJALARI VA BAHOLASH MEZONLARI	207-212
<i>Naimova Durdona Soxibovna</i> YANGI O'ZBEKISTONDA KO'ZI OJIZ VA ZAIF KO'RUVCHI BOLALAR TA'LIM TIZIMI	213-217
<i>Hamroyeva Sevara Nasriddinovna, Izbosarov Baxriddin Faxriddinovich</i> "BO'LAJAK FIZIKA O'QITUVCHILARINI STEM TA'LIMI DASTURI ORQALI O'QITISHDA EKSPERIMENT VA NAZARIY ASOSLARDAN FOYDALANIB O'QITISH METODIKASI" (MOLEKULALARNI TEZLIKLAR BO'YICHA TAQSIMOTI" MAVZUSI MISOLIDA)	218-222
<i>Shotemirov Sanjar Xolmo'min o'g'l</i> SHAXS NUTQIY FAOLIYATINING PEDAGOGIK VA METODOLOGIK TAHLILI	223-227
<i>Мустафоева Дурдона Асиловна</i> ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ РАЗВИТИЯ УПРАВЛЕНЧЕСКОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ СПЕЦИАЛИСТОВ НА ОСНОВЕ КЛАСТЕРНОГО ПОДХОДА	228-234
<i>Xoliqova Nargiza Abduvaliyevna</i> TALABALARNING TEXNIK KOMPETENTLIGINI RIVOJLANTIRISH ASOSLARI	235-239

Received: 10 October 2024
Accepted: 15 October 2024
Published: 25 October 2024

Article / Original Paper

THE SOVIET AUTHORITY'S COLLECTIVIZATION POLICY AND DEMOGRAPHIC PROCESSES IN UZBEKISTAN

Yakubov Utkir Shermamatovich,

Candidate of Geography, Associate Professor

Associate Professor of Termiz State Pedagogical Institute

Abstract. This article discusses changes in economic, social and demographic processes under the collectivization policy of the Soviet government. Also, in the development of these processes, importance is attached to the features different from general demographic laws.

Keywords: theory of demographic transition, schools of new method, demographic processes, monarchy, social life.

SOVET HOKIMIYATINING O'ZBEKISTONDA JAMOALASHTIRISH SIYOSATI VA DEMOGRAFIK JARAYONLAR

Yakubov O'tkir Shermamatovich,

Geografiya fanlari nomzodi, dotsent,

Termiz davlat pedagogika instituti dotsenti

Annotatsiya. Ushbu maqolada sovet hokimiyatining jamoalashtirish siyosati sharoitida iqtisodiy, ijtimoiy hamda demografik jarayonlarning kechishidagi o'zgarishlar doirasida fikr yuritilgan. Shuningdek, bu jarayonlarning rivojlanishida umumdemografik qonuniyatlardan farqli xususiyatlariga ahamiyat berilgan.

Kalit so'zlar: demografik o'tish nazariyasi, yangi usul maktablari, demografik jarayonlar, monarxiya, ijtimoiy hayot.

DOI: <https://doi.org/10.47390/SPR1342V4SI8Y2024N02>

Kirish. Demografik o'tish jamiyat hayotida kechish xususiyatiga ko'ra, u bilan bog'liq ba'zi muammolarning bartaraf etish maqsadida yangi takliflarni o'rtaga tashlashni talab qiladi, u yoki bu tendensiya bilan grafik ko'rinishida tasvirlangan har bir ko'rsatkich ortida insonlar hayoti bor – umuman olganda, asosiy xususiyatlari o'xshash, lekin ayni paytda odamlar, oilalar, mamlakatlar va boshqalarda bu xususiyatlar qandaydir umumiylikni aks ettiradi hamda undagi omillar ham umumiy qonuniyatlarga ko'ra bir xil darajada farq qiladi.

O'zbekiston geografik jihatdan Markaziy Osiyoning markazida joylashgan bo'lib, 2020-yilda barcha Markaziy Osiyo mamlakatlari aholisining 45 foizini tashkil etdi. O'zbekistonda demografik portlash yuz berdi va XX asrning ikkinchi yarmida aholi, birinchi navbatda, tabiiy o'sish hisobiga juda tez o'sdi, bunga ikki omil: o'limning kamayishi va tug'ilishning ko'payishda davom etishi sabab bo'ldi. Demografik o'sish ayniqsa o'tgan asrning 50-yillaridan boshlab tezlashdi.

Adabiyotlar tahlili va metodologiyasi. Mamlakatda yaqin tarixda sodir bo'lgan demografik jarayonlarni o'rganish demografik o'tish nazariyasining rivojlanishida e'tiborga molik hissa bo'lib, bir necha sabablarga ko'ra, O'zbekistonda shu sohada xizmat qiluvchilar va tadqiqot olib boruvchilar uchun dolzarb tadqiqot hisoblanadi. Bu yo'nalishda Tojiyeva Z.N., Xolmuminov X.Ye., Qayumov M.U., G'afforov Sh.S., Astanova G.A. va boshqalar bir qator ilmiy ishlarini olib borgan. Shuningdek, O'zbekiston Milliy arxividagi mavzuga oid ma'lumotlardan foydalanildi. Ushbu maqolani tayyorlash davomida tarixiy tamoyil, tahlil, qiyoslash va umumlashtirish kabi metodlardan foydalanildi.

Muhokama. O'zbekiston ko'p millatli mamlakat bo'lib, madaniyatlarning o'ziga xosligi, har bir millatning milliy qadriyatlari davlat tomonidan qo'llab-quvvatlanadi va himoya qilinadi, ammo demografik jihatdan tug'ilish va o'limning makro jarayonlarida demografik jarayonlarga eng ko'p sonli millat vakillari asosiy hissa qo'shmoqda. Shu ma'noda O'zbekistonni "monomilliy davlat" – deb hisoblash mumkin.

O'zbekistonda demografik jarayonlarning asosiy xususiyati shundaki, undagi demografik o'tish davri hali yakunlanmagan, shuningdek, yuqoridan pastga qarab tuzilishga ega va bir butun jamiyatda globallashuvning ta'siriga qaramay sekinlik bilan kechadi, shuning uchun demografik jarayonlarni xronologik tahlil qilish muhim ahamiyatga ega[1]. Ushbu gipoteza XX asrda "O'zbekistondagi siyosiy va iqtisodiy o'zgarishlar demografik jarayonlarga doimiy va sezilarli ta'sir ko'rsatdi" – deb taxmin qiladi va tadqiqot ushbu gipotezani tasdiqlash yoki rad etish uchun mavjud ma'lumotlar va tegishli tarixiy manbalar tahliliga asoslanadi.

XX asr boshlarida O'rta Osiyo xonliklari, jumladan, Buxoro amirligi, Xiva va Qo'qon xonliklari iqtisodiyotda hamda ijtimoiy hayotda ham sezilarli o'zgarishlar davrini boshdan kechirgan. Bu davrda iqtisodiyot asosan agrar xususiyat kasb etib, asosiy tarmoqlari qishloq xo'jaligi, chorvachilik va hunarmandchilik bo'lgan. Savdo, ayniqsa mintaqadan o'tgan tarixiy savdo yo'llari bilan bog'liq holda muhim rol o'ynagan.

Bu davrda mintaqada Buxoro amirligi[2], Xiva va Qo'qon xonliklari mavjud bo'lgan. Qo'qon xonligida Qo'qon, Toshkent, Turkiston, Chimkent, Namangan kabi shaharlar mavjud bo'lgan. Buxoro amirligida Buxoro va Samarqand; Xiva xonligida Xiva va Marv kabi shaharlar mavjud bo'lgan[3]. Shuningdek, Sirdaryoning quyi oqimining o'ng sohilida Kichik o'rda, Balxash ko'lining sharqida O'rta o'rda va chap sohilida Katta o'rda mavjud bo'lgan. Buxoro amirligi va Xiva xonligining janubiy chegaralarida Afg'oniston, Mintaqaning sharqiy chegaralarida Xitoy va Janubiy sharqida Hindiston hududlari bilan chegaradosh bo'lgan.

Ijtimoiy hayot jamiyatning an'anaviy tuzilmalarini, masalan, monarxiya tizimi, urug'-aymoqchilik, qabilalar aloqalari va diniy jamoalarni o'z ichiga olgan. Biroq, ta'lim va savodxonlikning o'sishi, shuningdek, modernistik g'oyalar va global siyosiy jarayonlar ta'siridan kelib chiqadigan siyosiy faollikning o'sishi kabi yangi hodisalar paydo bo'la boshlagan.

XX asr boshlari davrida, shuningdek, Rossiya imperiyasi va Buyuk Britaniya kabi xorijiy davlatlarning ta'sirining kuchayishi bilan ajralib turgan, bu esa mintaqada yangi siyosiy va ijtimoiy tuzumga ehtiyojning paydo bo'lishiga va siyosiy jarayonlarning faollashuviga olib kelgan. Ma'muriyat ijzatsiz ochilgan yangi usul maktablari ustidan nazoratni xuddi an'anaviy maktab va madrasalar kabi, musulmon maktablari muboshiri olib bordi. 1885-yilda bu lavozimga birinchi bo'lib V.P.Nalivkin tayinlangan edi[4]. Ilk yangi usul maktablari paydo

bo'lgandan boshlab o'lka ma'muriyati ularning faoliyatini kuzatib borgan, ularning tarmog'i kengayishiga yo'l qo'ymaslikka harakat qilgan.

1901-yil sentyabrda general-gubernator nomiga Eski shahar Ko'kcha dahasining o'zbek aholisidan arizanoma kelib tushgan. Aholi shahar boshlig'i ularga yangi usul maktablarini ochishga ruxsat bermaganini yozgan. Maktabni barcha sharoitlar muhayyo bo'lgan xususiy xonadonda ochish mo'ljallangan, biroq bu haqida Sirdaryo oblastining harbiy gubernatorining fikri so'ralganda, u Toshkentning musulmonlar zich yashaydigan Ko'kcha dahasida yangi usul maktablarini ochishga qarshi chiqqan[6]. Shunga qaramay A.Avloniy M.Abdurashidxonov rahbarligidagi eski shahar jadidlari 1902-yilda maktabni ochishgan. Keyin bunday maktablar Toshkentning Sebzor, Shayxontohur dahalarida ham ochilgan[4]. Shakuriy taxallusi ostida yozib mashhur bo'lgan Abduqodir Abdishukurov Samarqandda yangi usul maktablarining qaror topishida va o'lkadagi bunday maktablarni darslik, qo'llanmalar bilan ta'minlashda tinimsiz izlanishlar olib borgan. U 1901-yilda o'zi ochgan maktabda o'g'il va qiz bolalarni birgalikda, biroq alohida sinflarda o'qitishni birinchi bo'lib joriy etgan[4]. Tez orada qiz bolalar va o'g'il bolalarni birgalikda o'qitish Toshkentdagi va Andijondagi yangi usul maktablarida ham qo'llanila boshlandi[7]. Shakuriy tomonidan "Jome' ul-hikoyat", "Xavoyiji diniya", "Rahnomoi savod" o'quv qo'llanmalari yozilgan.

1914-yilda yangi usul maktablari uchun darslik chop etishda Shakuriyga S.Ayniy yordam bergan. Shuningdek, Samarqandda yangi usul pedagogi Ismatulla Raxmatullaev tomonidan yozilgan "Rahbari maktab" alifbosi taniqli jadid Xoja Mo'minning "Rahnomoi savod" va beshta pedagogik asarlari chop etilgan[8]. Asr boshida Rossiya imperiyasi Xiva xonligida O'rta Osiyodagi boshqa mustamlakalarga nisbatan o'zgacha mustamlakachilik siyosatini olib borgan. Xonlikning nafaqat siyosiy, balki iqtisodiy huquqlari ham nisbatan ko'proq cheklangan.

Xiva xonligini bosib olish Rossiyaning O'rta Osiyo mintaqasidagi bosqinchilik siyosatining navbatdagi bosqichi bo'lgan. Bosib olish arafasida xonlik mintaqadagi yagona mustaqilligini saqlab turgan davlat bo'lgan. Bu mamlakatdan Rossiyaning bosqinchilik siyosatiga qarshi bo'lgan turli kuchlar boshpana topgan[3]. 1915-1916 yillarda mamlakatning ijtimoiy-iqtisodiy hayotidagi muammolar va keskin ziddiyatlar xalqning noroziligini kuchaytirib yuborgan.

1917-yilda yuzaga kelgan vaziyatdan foydalanib xonlikda mutlaq monarxiyani cheklab, demokratik o'zgarish qilish uchun harakatlar boshlangan. 1918-yil boshlarida I.M. Zaysev boshchiligidagi rus qo'shinlari chiqib ketgach vaziyat keskinlashgan[3]. Buxoroda 1920-yilning sentyabrda amalga oshirilgan zo'ravonlik to'ntarishi tarixda salkam 70-yil davom etgan yangi mustamlakachilik sahifasini ochib berdi[5]. XX asr boshlarida Qo'qon xonligi va O'rta Osiyoning boshqa xonliklari Rossiya imperiyasining ta'sir doirasida bo'lgan. Bu mintaqa iqtisodiyoti va ijtimoiy hayotida jiddiy o'zgarishlarga olib kelgan.

XX asr boshlarida Rossiya imperiyasining Buxoro amirligiga ta'siri mintaqa iqtisodiyoti va ijtimoiy hayotiga jiddiy ta'sir ko'rsatgan. Iqtisodiyotda Rossiya imperiyasi boshqaruvning yangi usullarini, shu jumladan modernizatsiya qilingan qishloq xo'jaligi texnologiyalarini joriy etish va temir yo'llar kabi yangi infratuzilma orqali savdoni rivojlantirish, mintaqada o'z ta'sir doirasini kengaytirishga harakat qilgan. Bu o'zgarishlar Buxoro amirligining Rossiya imperiyasi iqtisodiyotiga qo'shilishiga olib kelishi kerak bo'lgan.

XX asrning boshlarida Angliyaning O'rta Osiyo xonliklariga nisbatan manfaatlari ham mintaqadagi o'z ta'sirini boshqa kuchlar, shu jumladan Rossiya imperiyasi bilan raqobatda

saqlab qolish istagi bo'lganligi bilan izohlanadi. Buyuk Britaniya butun Osiyoda o'z ta'sirini kuchaytirishga intilgan va yo'q qilingan savdo yo'llarini kesib o'tgan Markaziy Osiyo unda iqtisodiy, siyosiy va strategik qiziqish uyg'otgan.

Buyuk Britaniya o'z manfaatlarini himoya qilish va Rossiya ta'sirini cheklash uchun turli usullarni, shu jumladan diplomatik harakatlar, iqtisodiy kelishuvlar va ba'zan harbiy operatsiyalarni qo'llagan. Xususan, bu davr Britaniyaning Markaziy Osiyodagi diplomatik va harbiy harakatlari bilan ajralib turgan, bu mintaqada Rossiya ta'sirining kengayishining oldini olishga va o'z manfaatlarini, shu jumladan savdo yo'llari va tabiiy resurslarga boy hududlarni nazorat qilishga qaratilgan.

Shunday qilib, XX asr boshlarida Rossiya imperiyasining Buxoro amirligi, Qo'qon va Xiva xonliklariga ta'siri mintaqa iqtisodiyoti va ijtimoiy hayotida jiddiy o'zgarishlarga olib kelgan va bu O'rta Osiyoning zamonaviy qiyofasini shakllantirishning asosiy omillaridan biriga aylangan[2,3]. XX asrning boshlarida, rus-ingliz raqobati davrida Markaziy Osiyo Rossiya imperiyasi va Britaniya Hindiston imperiyasi tomonidan ma'muriy bo'linish hamda ularning siyosiy nazoratlarini o'rnatishi xavfiga duchor bo'lgan.

Britaniya Hindiston imperiyasida ham zamonaviy O'rta Osiyoning janubiy hududlarining bir qismini qamrab olgan o'ziga xos ma'muriy bo'linish tizimi mavjud bo'lgan. 1925-yilgacha Britaniya imperiyasi kuchli ta'sir ko'rsatgan O'rta Osiyo hududlari Britaniya Hindistoni chegaralariga kiritilgan. Ushbu hududlar, shu jumladan zamonaviy Pokiston, Afg'oniston va boshqa bir qator mintaqalar o'sha paytda Britaniya imperiyasining bevosita yoki bilvosita nazorati ostida bo'lgan.

Buyuk Britaniya hukumati ushbu hududlarga katta iqtisodiy, siyosiy va harbiy ta'sir ko'rsatib, ushbu mintaqada, shu jumladan Markaziy Osiyoning qo'shni hududlarida faol siyosat olib borgan. Britaniya imperiyasi o'zining tijorat manfaatlarini himoya qilish, muhim savdo yo'llari ustidan nazoratni amalga oshirish va geosiyosiy maydonda o'z ta'sirini kuchaytirish maqsadida mintaqa ustidan nazorat o'rnatishga intilgan.

Natija. Rossiya imperiyasi Rossiya ma'muriy modeliga muvofiq ma'muriy bo'linishni, shu jumladan, guberniyalar, okruglar, uyezdlar va provinsiyalarni (muzofotlar) shakllantirishni joriy qilishga intilgan. Ushbu tizim Markaziy Osiyodagi yangi bosib olingan hududlarda kengaytirilgan.

XIX asr oxirida Rossiya tomonidan O'rta Osiyo bosib olingandan so'ng, Rossiya hukumati mintaqani Rossiya imperiyasi iqtisodiyotiga integratsiyalashga qaratilgan islohotlarni amalga oshirishni boshlagan. Qo'qon xonligi iqtisodiyotida Rossiya imperiyasi qishloq xo'jaligini modernizatsiya qilish va sanoatni rivojlantirishni boshlagan. Rossiya bilan savdo-iqtisodiy integratsiyani rivojlantirishga hissa qo'shgan yangi avtomobil va temir yo'llar qurilgan.

Rossiya imperiyasining iqtisodiy va ijtimoiy ta'siri Xiva xonligining ham o'zgarishiga olib kelgan va ushbu mintaqaning zamonaviy qiyofasini shakllantirishning asosiy omillaridan biriga aylangan. Bu davrda ijtimoiy sohada ham o'zgarishlar yuz bergan. Rossiya imperiyasi o'zining ta'lim va boshqaruv tizimini joriy etishga faol harakat qilgan, bu esa aholining ijtimoiy tuzilishi va savodxonlik darajasining o'zgarishiga olib kelgan. Shuningdek, diniy islohotlar ham amalga oshirilgan, xususan, mahalliy Islom ruhoniylarining davlat boshqaruviga aralashuvi cheklangan.

Xulosa. XX asrda O'zbekistonda ro'y bergan siyosiy va iqtisodiy o'zgarishlar mamlakatdagi demografik jarayonlarga sezilarli ta'sir ko'rsatdi. Kollektivlashtirish,

sanoatlashtirish, qatag'onlar, jahon urushlari, iqtisodiy inqirozlar va boshqa ijtimoiy-siyosiy voqealar davrlarini hisobga olsak, gipoteza shuki, bu o'zgarishlar O'zbekistonda tug'ilish, o'lim, migratsiya va aholi tarkibiga sezilarli ta'sir ko'rsatdi, bu esa XX asrda mamlakat demografik xususiyatlarining shakllanishi va o'zgarishiga olib keldi. Demografik jarayonlar umumiy obyektiv qonuniyatlarga ega, ammo O'zbekistondagi siyosiy, madaniy-tarixiy xususiyatlar va oilani e'zozlash doirasida olib borilayotgan siyosat (xususan, tarixdagi demografik jarayonlar zanjirini buzishda) demografik jarayonlarga o'z tuzatishlarini kiritmoqda.

Адабиётлар/Литература/References:

1. Tojueva Z.N. O'zbekiston Respublikasida demografik jarayonlar va ularning hududiy xususiyatlari// geog.fan.dok. ilmiy darajasini olis'h uchun yozilgan dissertatsiya. T.; 2017 y. 192-b, 225-b.
2. Xolmuminov X.Ye. Buxoro amirligi janubiy hududlaridagi tarixiy demografik jarayonlar (XX asrning ikkinchi yarimi – XX asr bos'hlari. Surhondaryo va Qas'hqadaryo vohalari misolida). Tarix fan. dokt. diss. – Tos'hkent, 2023. – 253 b.
3. Қаюмов М.У. XIX асрнинг иккинчи ярими XXаср бошларидаХива хонлигида ижтимоий-сиёсий жараёнлар. Тарих фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD) диссертацияси. – Тошкент, 2006. – 132-135-б.
4. Ғаффоров Ш.С. Россия империясининг Туркистонда аҳолини кўчириш сиёсати (XIX асрнинг иккинчи ярими XXаср бошлари) Тарих фан. докт. дисс. – Тошкент, 2004. – 237 б.
5. Астанова Г.А. 1920-1924-йилларда бухородаги сиёсий жараёнлар тарихшунослиги. Тарих фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD) диссертацияси – Тошкент, 2008.– 17-б.
6. O'zMA, I-47-jamg'arma, 1-ro'yxat, 2564 ish, 17-19-varaqlar.
7. O'zMA, I-47-jamg'arma, 1-ro'yxat, 1148 ish, 149-orqa varaq.
8. O'zMA, I-47-jamg'arma, 1-ro'yxat, 1004 ish, 85-varaq.

SCIENCEPROBLEMS.UZ

IJTIMOYIY-GUMANITAR FANLARNING DOLZARB MUAMMOLARI

№ S/8 (4) – 2024

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

“Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari” elektron jurnali 2020-yil 6-avgust kuni 1368-sonli guvohnoma bilan davlat ro‘yxatiga olingan.

Muassis: “SCIENCEPROBLEMS TEAM”
mas’uliyati cheklangan jamiyati

Tahririyat manzili:

100070. Toshkent shahri, Yakkasaroy tumani, Kichik Beshyog‘och ko‘chasi, 70/10-uy. Elektron manzil:

scienceproblems.uz@gmail.com

Bog‘lanish uchun telefon:

(99) 602-09-84 (telegram).